13 ta' Ottubru, 1952.

Imħallef:

L-Onor. Dr. J. Caruana Colombo, B.Litt., LL.D.

Vincenzo Apap *versus* Costantino Micallef

Lokazzjoni d'Opera — Arbitraġġ — Nomina ta' Periti — Provi — Dokumenti — Xhieda — Nullità — Art. 576 (1) tal-Proċedura Civili.

Il-prova, fejn u sakemm huwa possibili, u salvi l-każi speċjalment kontemplati espressament fil-liġi, għandha ssir fl-udjenza u "viva voce". Lanqas ma hija permessa l-prova b'affidavit meta l-persuna li tkun għamlitu tista' tinstama' bħala xhud bil-mezzi ordinarji stabbiliti mill-liġi. Kif lanqas jista' xhud jixhed b'riferenza għall-kontenut ta' nota miktuba u preventivament preparata. Għaldaqstant mhux ammissibili bħala prova dokument li jġib l-opinjoni ta' persuna li tista' tidher bħala xhud fil-kawża; u jekk id-dokument jiġi eżibit, għandu jiġi sfilzat.

Jekk l-eżekuzzjoni ta' opra tiġi mogħtija u aċċettata bil-kondizzjoni li l-opra, meta tkun lesta, għandha tiġi approvata minn terza persuna, fiżika jew morali, bħala arbitru, il-partijiet għandhom joqogħdu għall-ġudizzju ta' l-arbitru hekk magħżul minnhom u ħadd minnhom ma jista' jissindaka l-ġudizzju ta' dak l-arbitru għar-raġuni ta' supposta mera imperizja jew inkompetenza ta' l-arbitru, u ma hemmx lok għan-nomina ta' periti biex jissindakaw dak il-ġudizzju; u dan avvolja fil-ftehim ma jkunx intqal espressament li l-ġudizzju ta' l-arbitru għandu jkun insindakabili. Għaldaqstant, dokument bħal dak fuq imsemmi, jekk jiġi eżibit, għandu jiġi sfilzat anki għar-raġuni li ma hux ammissibili bħala prova li hemm lok għan-nomina ta' periti biex jikkritikaw il-ġudizzju ta' l-arbitru.

Imma jekk il-ġudizzju ta' l-arbitru jiġi attakkat bħala li kien l-effett ta' żball jew ta' qerq, jew ta' imperizja jew negliġenza minħabba qerq tal-parti li kellha teżegwixxi l-opra, jew għal xi raġuni oħra li hija sufficjenti għar-rexissjoni ta' kuntratt, allura dak il-ġudizzju jista' jiġi mpunjat; u dan anki b'eċċezzjoni; għax tkun qiegħda tiġi allegata n-nullità tiegħu.

Il-Qorti, — Rat l-att taċ-ċitazzjoni li bih l-attur, wara li ssir kull dikjarazzjoni neċessarja u wara li jittieħed kull provvediment meħtieġ, wara li ppremetta illi l-konvenut ordna lill-attur li jagħmillu mudell ta' San Pawl bħala pariġġ ta'

San Gwann li digà kien fiss fil-bronz, li ma jkunx dak illi l-Gunta Djoċesana għat-Tutela tal-Ħwejjeġ Antiki Ekkleżjastiċi digà kienet tat il-parir tagħha dwaru, u bil-kondizzjonijiet l-oħra indikati fl-annessa skrittura tas-7 ta' Novembru 1951 (dok. I); u illi din il-Gunta Djoċesana tat bil-miktub il-gudizzju ta' l-approvazzjoni tagħha (dok. K) — gudizzju li huwa insindakabili; u illi fl-10 ta' Diċembru 1951 l-attur, skond il-konvenju, ikkonsenja lill-brunzar dan il-mudell ta' San Pawl biex jigi fiss fil-bronz, u hekk huwa eżegwixxa l-ordni lilu magħmula; u illi l-konvenut, skond l-istess skrittura, obliga ruħu li jħallas lill-attur is-somma ta' £125 bħala prezz taż-żewġ mudelli, dana ta' San Pawl u dak ta' San Gwann, meta dina l-istatwa ta' San Pawl tigi konsenjata lill-brunzar; talab illi l-konvenut jigi minn dina l-Qorti kundannat iħallas lill-attur is-somma ta' £125 bħala prezz taż-żewġ statwi, ossija mudelli, ta' San Pawl u ta' San Gwann, fuq indikati. Bl-ispejjeż u bl-imgħax legali, li għall-ħlas tagħhom gie interpellat bl-ittra uffiċjali tal-11 ta' Diċembru 1951; kompriżi l-ispejjeż ta' l-istess ittra uffiċjali;

Omissis;

Ikkunsidrat;

Illi mill-kumpless tal-provi fil-proċess tal-kawża li gie alligat mal-proċess ta' dina l-kawża, mid-dokumenti f'dan il-proċess, u mid-dibattitu orali, jirriżulta illi l-fatti li taw lok għal dina l-kawża huma, suċċintament, dawn li sejrin jissemmew;

Fis-sena 1949 il-konvenut gieħ il-ħsieb li jiddona żewġ statwi tal-bronz, rappreżentanti waħda lil San Gwann Evangelista u l-oħra lil San Pawl, lill-Knisja Insinji Bażilika Kolleggjata Arċimatriċi ta' Birkirkara, biex jitqiegħdu fuq il-presbiterju f'dik il-Knisja u hemm iservu, fil-quddies kantati, minflok legiji mobili għall-qari ta' l-Epistola u tal-Vangelu. F'Ottubru ta' dik is-sena l-konvenut ftiehem ma' l-attur biex dan jagħmillu dawk iż-żewġ statwi. Il-ftehim sar taħt ċerti kondizzjonijiet, fosthom dawk li ż-żewġ statwi kellhom isiru fuq bozzetti approvati mill-Gunta Djoċesana għat-Tutela tal-Ħwejjeġ Antiki Ekkleżjastiċi, bozzetti li l-konvenut ħa u ta lill-attur biex dan jaħdem fuqhom, u illi l-istess żewġ statwi, ossew mudelli, jigu wkoll approvati minn dik il-Gunta;

L-attur kellu biss jagħmel dawk l-istatwi fit-tafal, u wara l-approvazzjoni tagħhom mill-Gunta fuq imsemmija, kif ġà ntqal, jinformahom fil-ġibs. Il-fużjoni fil-bronz ta' l-istatwi ma kellhiex issir minnu;

Gara illi dik il-Gunta ma approvatx għal kollox ix-xogħol ta' l-attur, billi, waqt li approvat l-istatwa ta' San Ġwann *Evanġelista maħduma minnu*, ma approvatx dik ta' San Pawl, u għalhekk il-konvenut irrifjuta li jirċievi dawk iż-żewġ statwi;

B'ċitazzjoni nru. 822 ta' l-1950, quddiem dina l-Qorti l-attur azzjona lill-konvenut biex dan iħallsu tax-xogħol tiegħu f'dawk iż-żewġ statwi, imma b'sentenza tat-8 ta' Ottubru 1951 it-talba ta' l-attur ġiet respinta. In segwitu għal dik id-deċiżjoni, u wara korrispondenza li għaddiet bejn il-kontendenti, personalment jew *per mezz* tal-konsulenti legali tagħhom, bejn is-26 ta' Ottubru u s-6 ta' Novembru 1951, il-kontendenti ġew fi ftehim bejniethom skond l-iskrittura tas-7 ta' Novembru 1951 (fol. 12), jiġifieri b'ċerti kondizzjonijiet, li jistgħu jiġu riassunti f'dawn:— (1) L-attur kellu jissottometti lill-imsemmija Gunta, għall-approvazzjoni tagħha, mudell ta' San Pawl, li ma kellux ikun dak li fuqu l-Gunta diġà tat il-parir tagħha, u dana bħala pariġġ tal-mudell ta' San Ġwann, li diġà ġie fuż fil-bronz, u ta' l-istess daqs tiegħu, biex jiġi fuż fil-bronz, u dan f'ċertu żmien; (2) il-Gunta fuq imsemmija kellha tagħti l-ġudizzju tagħha bil-miktub, liema ġudizzju kellu jkun insindakibili; (3) f'ċertu żmien minn meta l-Gunta tkun tat dak il-ġudizzju ta' approvazzjoni, li kellu jkun kommunikat lill-attur immedjatament, dan kellu jikkonsenja l-mudell lill-brunzar għall-fużjoni fil-bronz; (4) meta jkun ikkonsenja l-istatwa lill-brunzar, l-attur kellu jiġi kunsidrat li jkun eżegwixxa l-ordni lilu magħmula, u għalhekk il-konvenut kellu jħallsu l-prezz miftiehem taż-żewġ mudelli, dak ta' San Ġwann li ġa kien approvat mill-Gunta u fuż fil-bronz, u l-ieħor ta' San Pawl, jew £125; u (5) l-attur żamm id-dritt li jirtokka x-xama' qabel il-fużjoni fil-bronz, u li ħadd ħliefu ma kellu jirtokka x-xama';

Illi l-attur qiegħed jitlob illi l-konvenut iħallsu l-prezz ta' dawk iż-żewġ mudelli, billi jippretendi illi ġew ottemperati, għal dak li jirrigwarda lilu, il-kondizzjonijiet miftehma f'dik

l-iskrittura, għaliex huwa issottometta lill-Ġunta, għall-approvazzjoni tagħha, il-mudell ta' San Pawl fiż-żmien stabbilit; il-Ġunta approvat dak il-mudell b'ġudizzju li ġie mogħti bil-miktub, u hu insindakabili; huwa ikkonsenja wkoll dak il-mudell lill-brunzar biex jiġi fuż fil-bronz fiż-żmien miftiehem; u għalhekk huwa għandu jiġi kunsidrat li eżegwixxa l-ordni magħmul lilu mill-konvenut. Prinċipalment l-attur jibbaża t-talba tiegħu fuq iċ-ċirkustanza illi l-Ġunta Djoċesana approvat l-imsemmi mudell ta' San Pawl, u l-ġudizzju ta' dik il-Ġunta, skond il-ftehim bejnu u l-konvenut, kellu jkun insindakabili;

Illi l-konvenut jopponi t-talba ta' l-attur għal diversi raġunijiet, fosthom dik illi, kif jallega, l-approvazzjoni tal-Ġunta Djoċesana ma torbtux, għaliex il-ġudizzju tagħha huwa r-riżultat ta' żball, jew ta' qerq, jew ta' kawża oħra suffiċjenti għar-rexissjoni ta' kuntratt, billi l-imsemmija statwa fiha difetti serji u gravi. Fi kliem ieħor, il-konvenut jopponi l-insindakabilità tal-ġudizzju espress minn dik il-Ġunta u pretiża mill-attur;

Illi f'dan ir-rigward il-konvenut, biex isostni l-allegazzjoni tiegħu dwar id-difetti li fiha l-istatwa ta' San Pawl, ipproduċa d-dokument fil-fol. 28 tal-proċess, jiġifieri dikjarazzjoni tal-Professur Francesco Sciortino. L-attur jissottometti illi dan id-dokument mhuwiex produċibili u għandu jiġi sfilzat, u li, jekk il-konvenut jippretendi illi l-ġudizzju huwa affett mill-vizzji minnu allegati, huwa għandu jimpunjah b'azzjoni oħra. Il-konvenut jirrileva li dak id-dokument ġie minnu prodott biex isostni t-tielet eċċezzjoni tiegħu, dik, jiġifieri, li l-ġudizzju tal-Ġunta kien żbaljat, għaliex mhux preżumibili li l-Ġunta kellha tgħaddi opra bid-difetti elenkati f'dak id-dokument, li ġie prodott ukoll biex juri dawk id-difetti. Jirrileva wkoll li huwa jista' jattakka l-ġudizzju tal-Ġunta, li huwa jallega li kien affett minn vizzju, u dan in vija ta' eċċezzjoni;

Illi jidher illi dina l-kwistjoni, li tinvolvi t-tielet eċċezzjoni tal-konvenut, għandha tiġi deċiża fl-ewwel lok;

Ikkunsidrat dwar dina l-kwistjoni;

Illi mhuwiex f'konflitt bejn il-partijiet — għaliex jirriżulta b'mod ċar mid-dokument fil-fol. 14 tal-proċess — illi l-Ġunta Djoċesana fuq imsemmija approvat il-mudell ġdid ta' San

Pawl magħmul mill-attur. Skond it-tieni kondizzjoni tal-ftehim, magħmul bejn il-kontendenti bl-iskrittura tas-7 ta' Novembru 1951 (fol. 12), il-ġudizzju ta' dik il-Ġunta, konsistenti f'approvazzjoni jew diżapprovazzjoni, kellu jkun insindakabili. Għalhekk *l-attur jippretendi illi l-konvenut* ma jistax attakka dak il-ġudizzju. Imma l-konvenut jallega li, skond dak id-dokument, il-mudell ta' San Pawl fih difetti gravi u serji, u għalhekk il-ġudizzju fuq imsemmi huwa sindakabili, għaliex, biex waslet fih, minħabba dawk id-difetti, il-Ġunta Djoċesana bilfors (1) jew għamlet eżami superfiċjalissimu, u allura kien hemm *in-negligenza jew l-imperizja*, (2) jew *kienet* indotta minn qerq da parti ta' l-attur jew minn xi raġuni oħra sufficjenti għar-rexissjoni ta' kuntratt;

Ikkunsidrat;

Illi l-bażi ta' l-allegazzjoni tal-konvenut dwar l-ewwel lament tiegħu, jiġifieri ta' l-inkompetenza tal-Ġunta Djoċesana, li ma għarfitx tirriskontra d-difetti *manifestament gravi* u serji fil-mudell ta' San Pawl, u kwindi ta' l-inġustizzja manifesta ta' dak il-ġudizzju, tirpoża fuq id-dokument fil-fol. 28 tal-proċess. L-attur jitlob li dan id-dokument jiġi sfilzat, u jirrileva li, jekk il-konvenut jippretendi illi l-ġudizzju tal-Ġunta huwa affett mill-vizzji pretiżi mill-konvenut, dan għandu jimpunja dak il-ġudizzju per mezz ta' azzjoni. *Il-konvenut* jopponi ruħu għall-isfilz ta' dak id-dokument, billi jissottometti illi huwa pproduċih biex isostni l-allegazzjoni tiegħu fuq imsemmija, jiġifieri biex jipprova u juri, anki "prima facie", li hemm lok ta' nomina ta' periti biex jirrelataw jekk il-ġudizzju tal-Ġunta Djoċesana kienx korrett jew le, u li dan jista' jagħmlu b'eċċezzjoni;

Illi prova bħal din li jrid jagħmel il-konvenut — apparti l-konsiderazzjoni jekk għall-finijiet ta' dina l-kwistjoni tistax f'dan il-każ issir, kif sejjer jingħad 'il quddiem — ma tistax tingħamel per mezz ta' dokument, speċjalment meta l-persuna li għamlet u kitbet l-istess dokument tista' tixhed; u dan għaliex prova simili per mezz ta' dokument f'dan iċ-ċirkustanzi ma tissodisfax l-eżiġenzi tal-liġi, billi hija liġi pożitiva (art. 576 (1) Kodiċi Proċedura Ċivili) illi l-prova, fejn u sakemm hu possibili, u salvi l-każi speċjalment kontemplati espressament fil-liġi, għandha ssir fl-udjenza u "viva voce". Lanqas

ma hija permessa l-prova *b'affidavit*, metà *l-persuna li tkun* għamlitu tkun tista' tinstama' bħala xhud bil-mezzi ordinarji stabbiliti mill-liġi (XXIX—I—859); bħal ma lanqas ma jista' xhud jixhed b'riferenza għall-kontenut ta' nota miktuba u preventivament preparata (XXX—I—1021). Għalhekk id-dokument fuq imsemmi, anki għal dina r-raġuni biss, ma jiswiex bħala prova jew prinċipju ta' prova, u għandu jiġi sfilzat, għaliex mhuwiex produċibili għall-iskop tal-prova li l-konvenut irid jagħmel bih;

Illi dak id-dokument għandu wkoll jiġi sfilzat għar-raġuni illi l-konvenut ma jistax f'dan il-każ jissindaka l-ġudizzju tal-Ġunta Djoċesana fuq il-motiv ta' l-ewwel lament tiegħu fuq imsemmi, jiġifieri tas-sempliċi inkompetenza, imperizja jew negliġenza, talvolta, ta' dik il-Ġunta. Infatti, in sostenn tal-pretensjoni tiegħu, il-konvenut għamel riferenza għal żewġ deċiżjonijiet mogħtija mill-Qrati Tagħna, u li huma bażati fuq id-dispożizzjoni ta' l-art. 1403 (2) tal-Kodiċi Ċivili, u jidher għalhekk li huwa jinvoka dik id-dispożizzjoni tal-liġi bħala bażi tal-pretensjoni tiegħu. Dina d-dispożizzjoni tirriferixxi għall-każ meta l-kontraenti jirrimettu ruħhom, f'ċerti każi, f'idejn persuna oħra, bla ma jingħad jekk dik il-persuna għandhiex tkun fiżika jew morali, biex taqta' hija l-pendenza ta' bejniethom; u skond il-ġurisprudenza tal-Qrati Tagħna u dik estera, kif ukoll skond id-dottrina, il-kontraenti għandhom joqgħodu għall-ġudizzju ta' dik il-persuna, kemm-il darba da parti tagħha ma jkunx sar xi qerq, negliġenza, jew żball sostanzjali u gravi, li jġibu għall-inikwità manifesta f'dak il-ġudizzju (XXXI—I—55);

Issa, jidher ċar mid-deċiżjoni issa msemmija, u mid-deċiżjonijiet u awtorità fiha enunċjati, illi dina d-dispożizzjoni tirriferixxi, għandha forza, u tista' tiġi applikata, biss fil-każ ta' kuntratt ta' bejgħ, jew aħjar għar-regoli stabbiliti fil-kuntratt tal-bejgħ, jiġifieri fit-Titolu VI tal-Kodiċi Ċivili, u bħala tali ma testendix, u ma tistax tiġi estiża, minbarra għall-kuntratt ta' tpartit (art. 1575 Kodiċi Ċivili), għal kuntrattazzjonijiet oħra, u konsegwentement lanqas għall-kuntrattazzjoni magħmula bi ftehim mill-kontendenti bl-iskrittura fuq imsemmija. Għalhekk, ukoll jekk kieku l-kontendenti ma semmewx f'dik l-iskrittura li l-ġudizzju tal-Ġunta Djoċesana kellu jkun

insindakabili, fil-puqqas ta' dikjarazzjoni espressa għal dan l-iskop ħadd minnhom ma kien ikun jista' jissindaka dak il-ġudizzju għar-raġuni ta' supposta mera imperizja jew inkompetenza tal-Gunta; wisq iżjed il-konvenut ma jistax jissindaka dak il-ġudizzju għal raġuni ta' supposta mera inkompetenza jew imperizja ta' l-istess Gunta meta huwa stess obliga ruħu f'dik l-iskrittura li kellu josserva l-ġudizzju tal-Gunta bħala insindakabili;

Għalhekk ma hemmx lok għan-nomina ta' periti għall-iskop fuq imsemmi sottomess mill-konvenut;

Ikkunsidrat;

Illi t-tieni lament tal-konvenut, li minħabba fih huwa jallega illi jista' jattakka l-ġudizzju tal-Gunta Djoċesana, jidher illi jikkonsisti fil-fatt, kif huwa jallega, illi dak il-ġudizzju kien l-effett ta' qerq, jew ta' żball, jew imperizja jew negliġenza, minħabba f'qerq minn naħa ta' l-attur, jew għal xi raġuni oħra — li ma ġietx imsemmija — li hija sufficjenti għal rexissjoni ta' kuntratt. F'dan ir-rigward jingħad illi l-konvenut jista' jissindaka l-ġudizzju tal-Gunta Djoċesana fuq il-motiv ta' dan it-tieni lament tiegħu, appuntu kif tista' tiġi sindakata, u eventwalment imħassra jew annullata, id-deċiżjoni ta' l-arbitri għal kull raġuni li għaliha, skond il-liġi, jista' jiġi mħassar jew annullat kuntratt (art. 985 (1) Kodiċi Proċedura Ċivili). Din l-aħħar allegazzjoni tal-konvenut timporta illi l-ġudizzju tal-Gunta Djoċesana ġie meħud minnha b'qerq jew b'għemil doluż, u kwindi li dak il-ġudizzju huwa null, u mhux sempliċement annullabili. Bħala null, skond din l-allegazzjoni, dak il-ġudizzju għandu jiġi kunsidrat, fil-każ, li ma eżista qatt, u mhux li għadu u jibqa' jeżisti sakemm ma jiġix imħassar. Issa, hija ġurisprudenza kostanti illi meta l-kwistjoni tkun ta' nullità, il-konvenut f'kawża jista' jagħtiha b'eċċezzjoni; u jekk tkun biss waħda ta' annullabilità, tkun trid tingieb 'il quddiem b'azzjoni "ad hoc" (XXXI—I—452). Konsegwentement il-konvenut jista' jissolleva l-allegazzjoni tiegħu, kif ġiet limitata, per mezz ta' eċċezzjoni;

Għal dawn ir-raġunijiet;

Tiddeċidi billi, fil-waqt li tordna illi jiġi sfilzat id-dokument fil-fol. 28 tal-proċess, tiddikjara illi l-konvenut ma jistax jimpunja l-ġudizzju fuq imsemmi tal-Gunta Djoċesana

għala tali, jiġifieri fuq il-bażi tas-sempliċi inkompetenza, imperizja jew negliġenza, talvolta, ta' dik il-Ġunta, meta ma rriskontratx id-difetti talvolta eżistenti fl-istatwa ta' San Pawl, imma illi l-konvenut jista' jimpunja, anki b'eċċezzjoni f'dina l-istanza, dak il-ġudizzju tal-Ġunta Djoċesana fuq il-bażi li dak il-ġudizzju ġie minnha mogħti minħabba f'qerq, jew bi żball, b'negliġenza jew b'imperizja, minħabba f'qerq derivanti mill-fatt ta' l-attur; u hekk tiddifferixxi l-kawża għal dan l-iskop għall-4 ta' Novembru 1952;

L-ispejjeż ta' l-inċident jitħallsu in kwantu għal żewġ terzi mill-konvenut, u in kwantu għal terz mill-attur.